

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/45/2005

PO OBCHODACH 60. ROCZNICY WYZWOLENIA AUSCHWITZ-BIRKENAU - OBÓZ W OŚWIĘCIMIU W ŚWIADOMOŚCI POLAKÓW

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, MARZEC 2005

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

PO OBCHODACH 60. ROCZNICY WYZWOLENIA
AUSCHWITZ-BIRKENAU - OBÓZ W OŚWIĘCIMIU
W ŚWIADOMOŚCI POLAKÓW

- Co dziewiąty dorosły mieszkaniec Polski (11%) ma lub miał bliskich, którzy byli więźniami obozu Auschwitz-Birkenau, a co dwudziesty (5%) stracił w nim kogoś z rodziny czy najbliższych. Ponadto więcej niż jedna piąta badanych (22%) deklaruje, że członkowie ich rodzin lub bliscy byli więźniami innych hitlerowskich obozów koncentracyjnych.
- Pamięć o obozie w Oświęcimiu jest ważna niemal dla wszystkich Polaków (95%). Połowa badanych (49%) deklaruje, że zwiedziła muzeum oświęcimskie.
- W odczuciu większości ankietowanych (68%) pamięć o obozie w Oświęcimiu jest ważna dla wszystkich ludzi, dla całego świata. Prawie połowa (47%) wskazuje na znaczenie tej pamięci dla osób, które przeżyły obóz lub inne prześladowania, blisko dwie piąte (37%) - dla wszystkich Polaków. Jedna czwarta (25%) uważa, że pamięć o Oświęcimiu jest ważna dla Żydów; niemal tyle samo (24%) wskazuje starsze pokolenie pamiętające wojnę, a nieco większa grupa (28%) - pokolenia powojenne.
- Nazwa „Oświęcim” najczęściej kojarzy się ankietowanym z miejscem męczeństwa narodu polskiego (37%), wyraźnie rzadziej (17%) - z miejscem zagłady Żydów. Ponad dwie piąte (43%) uchyliło się jednak od wyboru jednej z tych dwóch możliwości - ogromna większość z nich wskazywała na wielonarodowość ofiar zbrodni ludobójstwa.

Uroczystości związane z 60. rocznicą wyzwolenia obozu Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu miały międzynarodowy, ogólnoświatowy charakter. Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych specjalną sesją uczciło 60-lecie wyzwolenia tego obozu. Oddano hołd pamięci ofiar Holocaustu. Parlament Europejski przyjął w tej sprawie rezolucję potępiającą „straszliwe okrucieństwa i tragedię Holocaustu”. Wskazano w niej na nazistowskie państwo niemieckie jako założyciela obozu - w związku z budzącymi sprzeciwi przypadkami określania obozów koncentracyjnych jako polskie ze względu na ich geograficzne usytuowanie.

Przede wszystkim jednak obóz w Oświęcimiu zajmuje szczególne, symboliczne miejsce w świadomości historycznej Polaków. Już po uroczystościach rocznicowych chcieliśmy się dowiedzieć, jak obecnie polskie społeczeństwo postrzega obóz Auschwitz-Birkenau. Dla porównania i ustalenia, czy coś się zmieniło w zbiorowej pamięci Polaków, posłużyliśmy się tymi samymi pytaniami, które zadaliśmy naszym respondentom przed dziesięcioma laty¹ - przed obchodami 50. rocznicy wyzwolenia obozu. Wiązało się to jednak z pewną niedogodnością. W ostatnim okresie zaczęto używać niemieckiej nazwy obozu, aby uniknąć nieporozumień na arenie międzynarodowej. W naszym kraju jednak przez dziesięciolecia pisano i mówiono o obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu - nikt bowiem nie miał wątpliwości, kto i w jakim celu założył ten obóz. Takiego też określenia, przyjmowanego u nas powszechnie, używaliśmy w naszych poprzednich sondażach - powtarzając pytania musieliśmy zatem ponownie je zastosować. Użycie niemieckiej nazwy Auschwitz-Birkenau mogłoby być bowiem niezrozumiałe dla części ankietowanych lub budzić wątpliwości co do przedmiotu pytań, a w konsekwencji w niekontrolowany sposób wpłynąć na wyniki sondażu oraz uniemożliwić porównanie z danymi z 1995 roku.

¹ Badanie „Omnibus” przeprowadzono w dniach 28 stycznia - 1 lutego 2005 roku na liczącej 1133 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych Polaków. Por. także komunikaty CBOS: „Oświęcim w zbiorowej pamięci Polaków”, styczeń 1995, oraz „Aneks do komunikatu «Oświęcim w zbiorowej pamięci Polaków »”, marzec 1995.

Przede wszystkim trzeba mieć świadomość tego, że dla wielu Polaków niemiecki obóz koncentracyjny Auschwitz-Birkenau nie jest wyłącznie częścią narodowej historii, lecz także częścią osobistego, rodzinnego doświadczenia. Wśród dorosłych mieszkańców naszego kraju aż co dziewiąty (11%) ma lub miał bliskich, którzy byli więźniami tego obozu, a co dwudziesty (5%) stracił w nim kogoś z rodziny czy najbliższych. Ponadto więcej niż jedna piąta ankietowanych (22%) deklaruje, że ich bliscy byli więzieni w innych hitlerowskich obozach koncentracyjnych.

W porównaniu z danymi sprzed dziesięciu lat nieco zmniejszyła się liczba respondentów, których bliscy padli ofiarą takich represji. Nadal jednak dla niemal jednej trzeciej dorosłych Polaków² koszmar obozów koncentracyjnych jest czymś więcej niż faktem historycznym.

Tabela 1

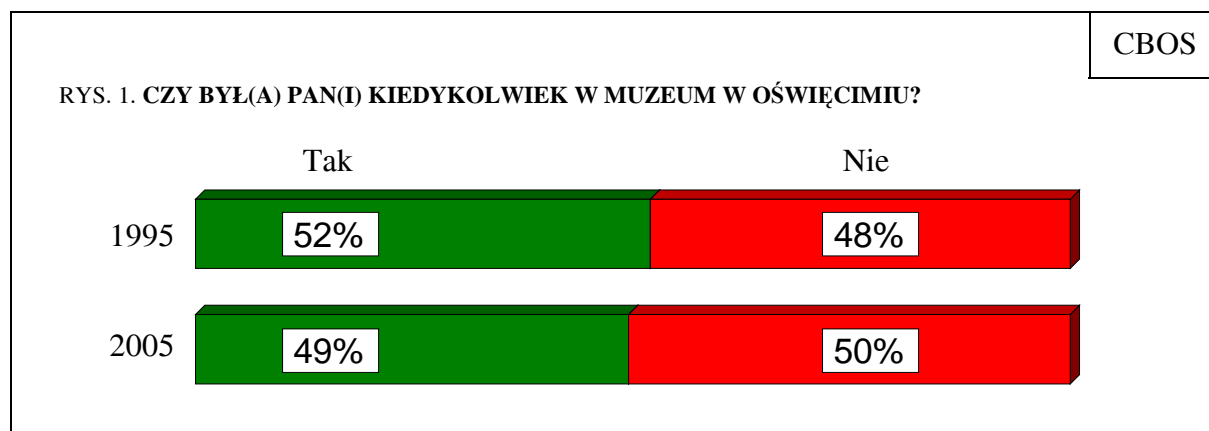
Czy ktoś z Pana(i) rodziny, bliskich Panu(i) osób:	Twierdzące odpowiedzi badanych według terminów badań	
	1995	2005
	w procentach	
- był więźniem obozu w Oświęcimiu	12	11
- zginął w obozie w Oświęcimiu	6	5
- był więźniem jakiegoś innego hitlerowskiego obozu koncentracyjnego	25	22

Wśród tych, których bliscy byli więzieni w hitlerowskich obozach lub stracili tam życie, więcej jest, oczywiście, osób starszych niż młodszych, więcej też - z wyższym wykształceniem, co przypuszczalnie wynika stąd, że inteligencja była prześladowana w większym stopniu niż pozostałe warstwy społeczne.

Prawie połowa ankietowanych (49%) zwiedzała muzeum obozu Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu. Zwiedzanie tego muzeum było dosyć popularne - stanowiło tradycyjny cel wycieczek szkolnych. Obecnie jednak najmłodszy badani mający od 18 do 24 lat rzadziej (31%) niż najstarsi (45%) czy osoby w średnim wieku (51%-61%) deklarują, że byli w tym muzeum. Być może więc wycieczki do muzeum obozowego były w ostatnich latach rzadziej organizowane.

² Badani, którzy podają, że ich bliscy byli więzieni w innych obozach koncentracyjnych, wskazują zarazem na pobyt w obozie w Oświęcimiu. Zakładając ostrożnie, że chodzi o te same osoby bliskie (co wcale nie musi być trafne) otrzymalibyśmy liczbę 30% ankietowanych, których bliscy byli więźniami niemieckich obozów koncentracyjnych.

Osoby wykształcone częściej twierdzą, że były w muzeum oświęcimskim - ogólnie im wyższy poziom wykształcenia respondentów, tym częstsze takie deklaracje.

Niezależnie od rodzinnych doświadczeń, prawie wszyscy Polacy twierdzą, że pamięć o Auschwitz-Birkenau jest dla nich ważna. Obchody 60-lecia wyzwolenia obozu zapewne przypomniały o tym tragicznym doświadczeniu i wzmocniły znaczenie pamięci o cierpieniach. Taka powszechność opinii - utrzymująca się w czasie - zdarza się nieczęsto i zasługuje na podkreślenie.

Tabela 2

Czy dla Pana(i) osobiście pamięć o Oświęcimiu jest czymś:	Wskazania respondentów według terminów badań	
	1995	2005
	w procentach	
- ważnym	93	95
- nieważnym	5	3
Trudno powiedzieć	2	2

Podtrzymywaniu pamięci służy, oczywiście, zwiedzanie muzeum oświęcimskiego, ale różnice wskazań między tymi, którzy je odwiedzili, a pozostałymi są nieznaczne; podobnie jest z wpływem faktu, że ktoś z rodziny czy bliskich respondenta był więźniem obozu lub stracił w nim życie (różnice rzędu 4-5 punktów). Doniosłość podtrzymywania pamięci o Auschwitz-Birkenau ma więc szerszy charakter.

W odczuciu większości ankietowanych (68%) pamięć o Auschwitz-Birkenau jest sprawą ważną nie tylko dla Polaków czy innych narodów, ale dla całej ludzkości. Prawie połowa badanych (47%) wskazuje też na to, jak ważna jest pamięć o cierpieniach dla tych, którzy byli prześladowani, oraz ich rodzin, a blisko dwie piąte (37%) - na znaczenie tej pamięci dla Polaków. Jedna czwarta (25%) uważa, że pamięć o Oświęcimiu jest ważna dla Żydów; niemal tyle samo osób (24%) wskazuje starsze pokolenie pamiętające wojnę, a nieco większa grupa (28%) - pokolenia powojenne.

Tabela 3

Jak Pan(i) sądzi, dla kogo, dla jakich ludzi jest dzisiaj ważna pamięć o Oświęcimiu?	Wskazania respondentów według terminów badań	
	1995*	2005*
	w procentach	
Dla wszystkich, dla każdego człowieka, dla całego świata	43	68
Dla ludzi, którzy przeżyli Oświęcim lub inne prześladowania w czasie wojny, dla rodzin ofiar	30	47
Dla wszystkich Polaków, dla Polaków	20	37
Dla młodego pokolenia, dla pokoleń powojennych	10	28
Dla starszego pokolenia, które pamięta wojnę	11	24
Dla Żydów	8	25
Inna odpowiedź	7	2

* Uwaga: procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wskazać trzy odpowiedzi; w 1995 roku było to pytanie otwarte, badani mieli nieskrępowaną swobodę wypowiedzi, co utrudnia ściśle porównania, ale ich nie uniemożliwia

Zwiedzanie muzeum w Oświęcimiu wyraźnie sprzyja dostrzeganiu szerszego, ogólnoludzkiego wymiaru tragedii Auschwitz-Birkenau - na jej znaczenie dla całego świata wskazuje prawie trzy czwarte badanych, którzy byli w muzeum (72%), a tylko niespełna dwie trzecie osób, które w nim nie były (64%). Sprzyja też dostrzeganiu znaczenia pamięci o nim przez młode pokolenie.

W porównaniu z rokiem 1995 znacznie zwiększył się odsetek respondentów podkreślających ogólnoludzki wymiar pamięci o obozie w Oświęcimiu, jak i jej znaczenie dla różnych ludzi (aż trzykrotnie większy w przypadku Żydów). Może to świadczyć, że rocznicowe uroczystości odgrywają wielką rolę w kształtowaniu i upowszechnianiu świadomości historycznej.

Nazwa „Oświęcim” kojarzy się ankietowanym najczęściej - częściej nawet niż przed dziesięć laty - z miejscem męczeństwa narodu polskiego (37%), wyraźnie rzadziej (17%) - z miejscem zagłady Żydów. Dla znacznej części społeczeństwa obóz w Oświęcimiu jest więc przede wszystkim symbolem martyrologii narodowej, a dopiero na drugim planie - miejscem zagłady Żydów.

Tabela 4

Z czym przede wszystkim kojarzy się Panu(i) słowo „Oświęcim”? Czy jest to dla Pana(i):	Wskazania respondentów według terminów badań	
	II 1995	I/II 2005
	w procentach	
- przede wszystkim miejsce męczeństwa narodu polskiego	32	37
- przede wszystkim miejsce zagłady Żydów	18	17
Inna odpowiedź	48	43
Nic nie wiem o Oświęcimiu	0	0
Trudno powiedzieć	2	2

Podobnie jak w poprzednim sondażu ponad dwie piąte badanych (43%) wskazywało „inną odpowiedź” niż dwie zasadnicze, przedstawione do wyboru.

Wśród tych odpowiedzi najczęstsze było podkreślanie wielonarodowości ofiar zbrodni ludobójstwa³. Jeśli zsumować wszystkie odpowiedzi, które wykraczają poza zaproponowaną alternatywę, to okazuje się, że są one co najmniej równie częste jak odpowiedzi wskazujące na męczeństwo narodu polskiego, a nawet częstsze, gdy uwzględnimy także i te, które nie wspominają o narodowości ofiar (40%). Przy tym stosunkowo nieliczne wypowiedzi, w których mówiono o nazizmie i faszyzmie, Holocauście, Niemcach czy też o Oświęcimiu jako normalnym mieście, wskazują na wpływ sposobu, w jaki o obozie Auschwitz-Birkenau pisano w związku z uroczystościami 60. rocznicy jego wyzwolenia.

³ Także i przed dziesięć laty najczęstsze były odpowiedzi mówiące o miejscu zagłady ludzi różnych narodowości i zbrodni ludobójstwa, trochę rzadziej natomiast wymieniano jako ofiary „i Polaków, i Żydów”. Zob. komunikat CBOS „Oświęcim w zbiorowej pamięci Polaków”, styczeń 1995.

		CBOS
Osoby wskazujące „inną odpowiedź” (łącznie 43%) tak precyzowały swój pogląd:		
- miejsce zagłady, męczeństwa ludzi wielu różnych narodowości		16%
- miejsce ludobójstwa, zagłady ludzkości (bez określania ofiar w kategoriach narodowości czy kraju pochodzenia)		7%
- miejsce zagłady, męczeństwa i Polaków, i Żydów		7%
- miejsce zagłady, męczeństwa Polaków, Żydów i innych narodowości		6%
- miejsce kaźni, zbrodni, śmierci, okrucieństwa itp.(bez odniesienia do ofiar)		2%
- miejsce, gdzie istniał obóz Auschwitz-Birkenau oraz skojarzenia z pobytem kogoś w obozie		1%
- miejsce, gdzie Niemcy zabijali ludzi, miejsce męczeństwa narodów okupowanych przez Niemców		1%
- miejsce Holocaustu		1%
- skojarzenia z nazizmem i faszyzmem		1%
- skojarzenia niezwiązane z obozem Auschwitz-Birkenau, wskazujące na miasto Oświęcim, jego przemysłowy charakter itp.		1%
Pozostałe odpowiedzi		1%

Odpowiedzi innych niż mieszczące się w kategoriach podanej w kwestionariuszu stereotypowej alternatywy częściej niż pozostali udzielali ankietowani, którzy byli w Auschwitz-Birkenau, oraz deklarujący, że pamięć o nim jest dla nich ważna. „Inną odpowiedź” częściej niż pozostali wybierali mężczyźni (kobietom „Oświęcim” kojarzy się głównie z miejscem męczeństwa narodu polskiego), respondenci o poglądach prawicowych, a także osoby z wykształceniem ponadpodstawowym. Ponadto im wyższy poziom wykształcenia badanych, tym więcej odpowiedzi świadczących, że Oświęcim kojarzy się z miejscem zagłady Żydów, a im niższy - z miejscem męczeństwa narodu polskiego. Osoby wykształcone częściej więc postrzegają obóz oświęcimski w szerszej perspektywie, wykraczającej poza narodową martyrologię.

Na koniec trzeba podkreślić, że choć obóz w Oświęcimiu nadal funkcjonuje w zbiorowej pamięci Polaków jako miejsce narodowego męczeństwa, jednocześnie jest postrzegany jako miejsce Holocaustu oraz kaźni i zagłady ludzi wielu różnych narodowości.

Opracował
Włodzimierz DERCZYŃSKI